

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויקרא תשע"ח

זמן חרותנו - חרות רוחנית

ותעיותן" (הלכ' עבודת כוכבים פ"א ה"ג). שכחו כמעט לגמרי את האמונה ביחוד ה', ועמדו על סף טמיעה מוחלטת בטומאת מצרים, עד שכבר לא היה שייך לגאלם. השעבוד הרוחני הזה, שפלות הקומה הרוחנית והרגשת ההתבטלות כלפי המצרים, עד שכמעט ונטמעו ביניהם לחלוטין - לא חזרה עוד לעולם². אמנם היו מתיוונים, וגם בדורות מאוחרים יותר היו מתבוללים למיניהם, אבל לכלל ישראל יש זקיפות קומה רוחנית ונחישות הדעת לשמור על התורה ועל המצוות. נהרגים על קידוש השם בימי היונים, נהרגים על קידוש השם בימי הרומאים, נהרגים על קידוש השם בימי האינקוויזיציה ובימי הצלבנים, וכן בימי הקומוניסטים והגרמנים.

אם משווים את גלות מצרים למה שהיה בשואה האחרונה, הגלות הגרמנית היתה מבחינה מסוימת יותר קשה מגלות מצרים. ב"ה לא כל עם ישראל היה תחת ידי הרשע הארור, היו מקומות שהוא לא כבש, אבל במקומות שהוא כבש מצב היהודים היה הרבה יותר גרוע מאשר במצרים. במצרים שלוחי בני ישראל יכלו לדבר עם פרעה, משה מצליח להשיג ליהודים יום מנוחה בשבת. עם הרשע הגרמני לא היה שייך לדבר על דבר כזה. גם הגזרות היו הרבה יותר קשות מאשר במצרים. במצרים גזרו רק על הזכרים, וגם זה רק על הנולדים, וכאן רצו להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים, ולא רק רצו גם הצליחו לעשות את זה, בגזירות נוראות ומיתות משונות ונוראות, ואעפ"כ היתה המון מסירות נפש של יהודים, לעזור זה לזה, לשמור על מצוות כמה שאפשר בתנאים קשים, גם אם עובדים עבודת פרך למצוא איזה זמן לתפילה, יהודים מסרו נפשם לא לאכול חמץ בפסח, גם כשלא היה משהו אחר לאכול, לא לאכול ביום כיפור, להציל עד כמה שיכלו ספרי תורה מהאש, היהדות לא כתתה בשואה. הגרמנים השמידו יהודים ככל שמצאה ידם, אבל היהדות היתה חיה. לעניות דעתי, מאז עקדת יצחק לא היה קידוש השם כמו בדור הזה בגרמניה ובסיביר. יותר קידוש השם מבכל זמן אחר. רבים מתו באמירת "שמע ישראל", ושמרו על צלם אלקים גם בתוך התופת הנוראה. כלל ישראל שמר על צביונו הרוחני. לא עלה על דעתם להטמע בין הגוים.

דבר זה לא היה במצרים. למרות שהיו שם גם צדיקים, אבל לכלל ישראל לא היתה כל כך זקיפות קומה רוחנית. זהו "ויצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם", שלעולם לא חזרו עוד לשעבוד רוחני כמו שהיה במצרים. היהודי חי חיי תורה ומצוות, וזה מה שנותן לו כח לסבול את הרוסים ואת הגרמנים ואת כל שאר שונאי ישראל. יהודים בגטו ששמרו שבת עד כמה שהיה ניתן, ודקדקו בכשרות המזון ובעוד מצוות עד כמה שהתאפשר להם, לא היו בני חורין בגופם, אבל היו בני חורין ברוחם. בתוך העבדות הנוראה של גרמניה, הם היו בני חורין!

יציאת מצרים - בזכות קרבן פסח

אנו מתחילים בס"ד את ספר ויקרא. הספר נקרא בפי חז"ל "תורת כהנים" (משנה מגילה ל, ב גמרא יומא ע, ב ועוד), אף שחלקים גדולים ממנו שייכים לכלל ישראל, ולא רק לכהנים. למשל, "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) שייך לכל עם ישראל, גם פרשת עריות (שם פרק יח) שייכת לכלל ישראל, כל המצוות שבין אדם לחברו (בפרשת קדושים) שייכות לכלל ישראל, בכל זאת חלק ניכר מהספר שייך לכהנים, לכן הוא נקרא "תורת כהנים"¹.

"ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, אדם כי יקריב מקם קרבן לה', מן הפהמה מן הפקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם" (ויקרא א, א-ב). כידוע, עבודת הקרבנות, היא אחד משלשה עמודים שהעולם עומד עליהם - תורה, עבודה וגמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב). עבודה - זו עבודת הקרבנות. כשאברהם אבינו שואל את הקב"ה על ארץ ישראל, "במה אדע כי איך אשנה" (בראשית טו, ח), עונה לו הקב"ה: "קחה לי עגלה משלשת" וכו' (שם, ט), ובארו חז"ל שהכוונה היא לעבודת הקרבנות (תענית כז, ב). הרי שבזכות הקרבנות אנו זוכים לשבת בארץ ישראל.

גם על קרבן פסח נאמר: "ועבדת את העבדה הזאת בחודש הזה... והגדת לבניך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג, ה-ח). כלומר, בשביל "העבדה הזאת", של קרבן פסח, יחד עם אכילת מצה ומרור, יצאנו ממצרים (ע"ר ש"י שם, ח).

וגם יציאת מצרים עצמה היתה בזכות קרבן פסח שהקריבו שם. "ואעבר עליו ואראך מתבוססת בך מין, ואמר לך בך מין קיי" (יחזקאל טז, ו), בזכות דם פסח ודם מילה (שמו"ר יז, ג). הרי שהקרבנות הם דבר גדול מאד.

יציאת מצרים - "חרות עולם"

יש קושיה גדולה על יציאת מצרים: אנו אומרים בתפילת ערבית, "המפה בעבדתו כל כבורי מצרים, ויצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם". מה פירוש "חרות עולם"? הרי אחרי שעבוד מצרים היו עוד שעבודים. היה שעבוד של נבוכדנצר, ושעבוד של אנטיוכוס, ושעבוד של הרומאים ושל שאר שונאי ישראל, ואם מסתכלים על השואה הגרמנית, הרי שהיא היתה עוד הרבה יותר קשה משעבוד מצרים. אז מה הפירוש שיצאנו ממצרים ל"חרות עולם"?

התשובה היא, שב"חרות עולם" אין הכוונה לחרות גשמית. במובן הגשמי, אכן לא זכינו ביציאת מצרים לחרות עולם. למה אפוא הכוונה ב"חרות עולם"? - הכוונה היא לחרות מן השעבוד הרוחני שהיה במצרים. ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, עד ש"כמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחזרין בני יעקב לטעות העולם

חומרת איסור חמץ - ללמד על מדת הזריזות

בשבת הקרובה נקרא בע"ה את "פרשת החודש". התורה מצוה בפרשת החודש: "שָׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ... וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת" (שמות יב, טו-יז). כלומר, צריך לשמור את המצוה שלא תחמיץ. והנה, בענין זה של מצוות אכילת מצה ואיסור אכילת חמץ, ישנן הרבה מצוות בתורה: ישנו חיוב "עֲשֵׂה" לאכול כזית מצה בליל ראשון של פסח; ישנה מצוה של "שָׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ" (שם, טו), שהיא לאו הבא מכלל עשה, שאם תרצה לאכל לחם בפסח, תאכל אותו מצה ולא חמץ [והגר"א סובר שמקיים מצוות עשה כשאוכל מצה כל שבעה, אלא שאינו חיוב ("מעשה רב" אות קפ"ה; משנ"ב סי' תע"ה ס"ק מ"ה)]; ישנו לאו שלא לאכול חמץ בפסח, שענשו חמור מאד (כרת); ישנו איסור הנא מהחמץ בפסח; ישנו איסור בל יראה ובל ימצא (שם, יט), ישנו חיוב של "תִּשְׁפִּיתוּ שְׂאֵר מִפֶּתִיכֶם" (שם, טו), איסור "לֹא תִּזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זֶבַח" (שם כג, יח), איסור אכילת חמץ אפילו בערב פסח אחרי חצות - הרבה מצוות, שכולן סובבות סביב הענין של איסור חמץ בפסח ואכילת מצה. גם חז"ל החמירו באיסור חמץ, ואמרו שחמץ בפסח אוסר את תערובתו אפילו במשהו, [שלא כשאר האיסורים, שבטלים בששים (עי' אר"ח סי' תמ"ז ס"א ומשנ"ב שם סק"א)]. נשאלת אפוא השאלה: למה החומרה הגדולה הזו וריבוי המצוות סביב איסור חמץ, יותר מבשאר איסורי מאכלות?

אולי מותר לומר כך: חומרתו של איסור חמץ, והמצוות הרבות סביבו, נובעות מכך שאיסור חמץ ומצוות מצה מרמזים ליסוד הזריזות בעבודת ה'. הרי חז"ל דרשו: "וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת" (שמות יב, יז) - אל תהי קורא 'אֶת הַמִּצְוֹת', אלא 'אֶת הַמִּצְוֹת'. כדרך שאין מחמיצין את המצוות, כך אין מחמיצין את המצוות" (רש"י שם). כלומר, באיסור חמץ ובמצוות מצה נרמז היסוד של זריזות בעבודת ה'. כשם שבמצוה כל אחד יודע, שאם לא תשגיח ולא תזדרז היא תחמיץ, כך גם במצוות. אם לא עושים אותן בזריזות, עלולים להחמיץ את המצוה. אמנם בשאר ימות השנה מותר לנו לאכול חמץ, אבל בשבוע של פסח התורה מרחיקה אותנו מאד מהחמץ, כדי ללמדנו "שכל מעשה הצדיקים במהירות" (במדבר י, ה), ובלי מהירות וזריזות זו - עבודת ה' לוקה בחסר גדול, כפי שמאריך הרמח"ל לבאר ב"מסילת ישרים" (פרק ז).

ה"מסילת ישרים" מביא בענין זה את דברי חז"ל, שכשצוה דוד המלך על עבדיו ללכת לגיחון ולמשוח שם את שלמה למלך, אמר בניהו בן יהוידע: "אָמֵן, פֶּן יֵאמַר ה'" (מל"א א, לו). מדוע היה צריך לומר כן? הרי המרחק מירושלים עד גיחון הוא קטן מאד, ומה כבר יכול למנוע את התכנית מלהתבצע? אומרים חז"ל: הרבה קטיגורין יעמדו מכאן ועד גיחון (ב"ר עו, ב). אפילו בזמן מועט כזה, כשיעור ההליכה מירושלים לגיחון, יכולים להיווצר כל מיני קיטרוגים ומעכבים. שם אמנם היה כבר מקטרג שהיה צריך לחשוש מפניו (והוא אדוניו שהתנשא למלך), אבל ה"מסילת ישרים" הבין, שהמדרש לא התכוין דוקא אליו, אלא בכל מצוה יש לחוש, שמא אם לא יזדרזו לעשותה, עלולים לצוץ מפריעים שונים, ומי יודע אם עוד יזכו לעשותה. לכן הזהירו חז"ל, שאם באה מצוה לידו של אדם - יזדרז ויעשנה. "ולא (כדי) להקל מעליו, כמי

הרצון האמיתי שלנו הוא רצון התורה!

הברייתא אומרת, "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו מ"ב). הוא יכול להיות אסור בגופו, הגויים יכולים לשעבד אותו בגופו, אבל ברוחו - הוא בן חורין, כי הוא עוסק בתלמוד תורה. רבי יהודה הלוי מתבטא באחד מפיוטיו: "עֲבָדֵי הַזֶּמֶן - עֲבָדֵי עַבְדִּים הֵם; עַבְדֵי ה' - הוּא לְבַד חַפְשִׁי"³.

למה עבד ה' הוא "חפשי"? הרי עבדות לה' מחייבת עוד יותר מאשר עבדות לפרעה! אצל פרעה עבדו ששה ימים בשבוע (שמו"ר א, כח), ובלילה נתנו קצת לישון (שם, יב), ואילו אצל הקב"ה האדם הוא עבד שבעה ימים בשבוע, עשרים וארבע שעות ביממה! ההלכה קובעת לו כיצד יישן בלילה (שו"ע אר"ח סי' רל"ט), כיצד יקום ממיטתו בבוקר (שם סי' א'), כיצד ירחץ את ידיו (שם סי' ד'), כיצד יתלבש (שם סי' ב'), כיצד יאכל ומה יאכל, ועוד ועוד. כיצד אפשר א"כ לומר, שעבד ה' הוא לבדו חפשי?

התשובה היא, שעבד אמיתי הוא רק זה שאינו יכול לפעול כרצונו, אלא משועבד לרצון אחרים. אף אחד לא שואל את העבד, אם הוא רוצה לחרוש היום את השדה או לא. האדון לבדו קובע, והעבד חייב לציית. כזו היתה עבדות מצרים. ואולם, לא כן היא העבדות לה'. העבדות לה' אינה מכפיפה אותנו לרצון אחרים, אלא להפך! היא משעבדת אותנו לרצון עצמנו! שהרי הנשמה היא חלק א-לוה ממעל, וממילא, רצון ה' הוא גם רצונה של הנשמה שלי. כשאני עבד ה', זוהי חרות האמיתית, כי זהו רצונה האמיתי של הנשמה שלי, לעשות את רצון ה'⁴.

הרמב"ם אומר, "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין... מכין אותו עד שיאמר רוצה אני, ויכתוב הגט, והוא גט כשר" (הלכ' גירושין פ"ב ה"כ). שואל הרמב"ם: מה יעזור שתכה אותו עד שיאמר "רוצה אני"? הרי האמת היא שהוא אינו רוצה! ואיזה ערך יש לאמירת "רוצה אני" שבאה בכפייה? אומר הרמב"ם כך: האמת היא, שכל אדם רוצה לנהל את חייו על פי התורה, אלא שהיצר מפריע לפעמים לרצון הזה להתגלות. ממילא, אם ההלכה מחייבת אדם מסויים לגרש את אשתו והוא מסרב לעשות זאת, וע"י הכאת בית דין הוא כבר אומר "רוצה אני", אין זו אמירה מן השפה ולחוץ, אלא גילוי אמיתי של רצונו הפנימי של האדם, ולכן זה מועיל (רמב"ם שם). לכן אין לך "בן חורין" אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, כי הוא עושה את הרצון האמיתי שלו. מי שעושה דברים אחרים, הוא עבד של היצר הרע שלו, או של סטאלין או של כל רשע אחר. אבל עבד ה' - הוא לבד חפשי, כי הוא היחיד שעושה את רצונו שלו.

אנו היום, ב"ה, לא עבדי עם אחר שמכריח אותנו לבטל תורה, אבל אנו עבדי יצר הרע. ומי צריך להוציא אותנו מן העבדות הזאת? - אנחנו! אנו בעצמנו צריכים לשחרר את עצמנו מהעבדות הזו. ע"י שנעסוק בתורה נוכל לשחרר את עצמנו, ולהיות חפשיים. ככל שנקבל על עצמנו יותר ויותר עול תורה, כך נשתחרר יותר ויותר. כי "כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ" (אבות פ"ג מ"ה). ממילא, אם נעמיס על שכמנו עול תורה, נזכה להשתחרר מכל השעבודים האחרים, הגשמיים והחילוניים.

בימים הקדושים של חג הפסח, שבהם מלבד החיוב הכללי של מצות תלמוד תורה, יש גם חיוב ללמוד תורה מצד הדין של "חציו לה' וחציו לכם", שחלק משמחת החג יהיה בתפילה ובתורה, לא רק באכילה ושתייה.⁸ ולא רק ביו"ט כן, אלא גם בחול המועד, כפי שנראה ברמב"ם (הלכ' יו"ט פ"ו הי"ז-ה"ט), שדין זה קיים גם בחול המועד, ולא רק ביום טוב.

צריך לזכור להתפלל את התפילות במנין, לזכור את כל המצוות, את ספירת העומר שאנו מתחילים מיום שני של פסח, ושאר מצוות שצריכים לקיים. אבל בעיקר לדעת שאין חופש מתלמוד תורה. יש חופש מהשיבה, כי הרבנים צריכים להתאורר קצת, וגם התלמידים צריכים להתאורר קצת, אבל אין זמן שבעצם פטורים בו מתלמוד תורה. אלא שביטולה זהו קיומה, שע"י שנחים קצת בין הזמנים יש יותר כח ללמוד בזמן החדש הבעל"ט. אבל לא שיש איזה פטור מתלמוד תורה במשך כל חודש ניסן.

כמו כן, בין הזמנים הוא גם זמן מתאים לקיום מצות כיבוד אב ואם. אמנם גם בלימוד בישיבה בתוך הזמן מקיימים מצות כיבוד אב ואם, כי מה שהבן צומח להיות תלמיד חכם זהו הכבוד הכי גדול עבור הוריו, הן בעולם הזה, והן לאחר מאה ועשרים שנה, אבל בכל זאת, עד כמה שאפשר יש לכבד אב ואם גם כפשוטו, במושגים של עולם הזה, וההזדמנות הנאותה ביותר לזה היא בין הזמנים. להראות להורים, שלא הפסידו בן כששלחו אותו לישיבה, אלא להפך, ה'ר'ו'חו בן שמכבד אותם ומשתדל לעזור להם בכל יכולתו. לדאוג שאבא ואמא יוכלו להתגאות בזה שיש להם בן שלומד בישיבה.

בין הזמנים הוא גם הזדמנות לקדש את השם בין בני אדם, שיראו כיצד משפיעה התורה על לומדיה. חז"ל הרי אמרו, שתלמיד חכם הקורא ושונה ומכבד את הוריו ואת רבותיו ודיבורו בנחת עם הבריות, הרי זה קידש את השם, והקב"ה אומר עליו: "יש'ר'אל א'ש'ר ב'ך א'ת'פ'א'ר" (ישעיהו מט, ג). אנשים לומדים ממנו שכדאי להיות תלמיד חכם, וכדאי לשלוח את הבן לישיבה. אבל אם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואיננו מכבד את הוריו או את רבותיו ואין דיבורו בנחת עם הבריות, הרי זה חילל את השם ח"ו, שהרי לומדים ממנו כאילו ח"ו לא כדאי לשלוח את הבן לישיבה (יומא פו, א). צריך להשתדל א"כ לקדש את השם בכל מקום שנמצאים. להראות שבני ישיבה מכבדים את הוריהם, עוזרים להם כמה שאפשר, ומתנהגים כראוי גם לשאר בני המשפחה ולשכנים. זהו הרי קידוש השם האמיתי, שאנשים ירצו שגם הבנים שלהם יהיו תלמידי חכמים, וישלחו גם את הבנים שלהם לישיבות. ומי שזוכה לזה, שבגללו מישוהו ישלח את בנו לישיבה - הרי כל הזכויות של אותו בן ישיבה נזקפות גם לזכותו.⁹ ואם אותו בן ישיבה ישלח אח"כ את בנו שלו לישיבה, גם זכויות אלו יזקפו לזכותו של הראשון, שהרי הכל בא מכחו. זו היא קרן קיימת לדורי דורות, של תורה ויראת שמים שבאו בזכותו.

נשתדל ששם שמים יתקדש על ידנו, גם במצוות שבין אדם למקום וגם במצוות שבין אדם לחברו, ובע"ה נזכה לחזור לזמן הבא בכוחות רעננים. ואם נזכה עוד יותר, נחזור עוד לפני כן לעבוד "א'ת ה'ע'ב'ד'ה ה'ז'את ב'ח'ד'ש ה'ה'ה" (שמות יג, ה), קרבן פסח וקרבן העומר וכל קרבנות הרגל, עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה, כל מה שכרגע איננו יכולים

שמתאוה להשליך מעליו משאו, אלא מיראתו פן לא יזכה לגמור אותה" (לשון ה"מסילת ישרים" שם). ועוד, שעבודת ה' שנעשית בלי זריזות, מעידה על העובד שהוא עושה את הדברים מתוך הכרח וכפייה, ולא מתוך רצון ושמחה.

חמץ - רמז לגאווה

אבל אולי מותר לומר עוד הסבר, למה הקפידה התורה על איסור חמץ יותר משאר איסורי מאכלות שבתורה. החמץ הרי רומז למידת הגאווה, כפי שמסביר ה"חינוך" בטעם האיסור של "פ'ל ש'אר ו'כל ד'ב'ש ל'א ת'ק'ט'ירו מ'מ'נו א'ש'ה ל'ה" (ויקרא ב, יא) - "לפי שהשאור מגביה עצמו, וכן הדבש מעלה רתיחתו הרבה; לכן נותרתו, לרמוז כי תועבת ה' כל גבה לב" (ספר החינוך מצוה קי"ז). העיסה תופסת מקום מועט, אבל השאור שניתן בה גורם לה להתנפח ולהגדיל את ממדיה.⁶ דבר זה רומז למידת הגאווה, ולכן אין חפץ לה' בזבח כזה, כי "תועבת ה' פ'ל ג'בה ל'ב" (משלי טז, ה). אדם שמקריב קרבן, צריך ש י בטל את מידת הגאווה! שירגיש שהוא כאין וכאפס לעומת הקב"ה! לכן הרחיקה התורה את החמץ מעבודת המקדש, שהרי הוא מורה על עניין שכל כולו הפך ענין הקרבן (ספר החינוך שם).

המדה של פרעה היא הגבהות. "א'ש'ר א'מר ל'י י'א'רי ו'א'ני ע'ש'ית'ני" (יחזקאל כט, ג). המדה של משה רבינו זו הענוה, "מי א'נכי כ'י א'ל'ף א'ל פ'ר'עה" (שמות ג, יא), "ו'ה'א'יש מ'ש'ה ע'נו מ'אד מ'פל ה'א'דם א'ש'ר ע'ל פ'ני ה'א'ד'מה" (כמדבר יב, ג). גם לשאר צדיקים יש ענוה. אברהם אבינו אומר "ו'א'נכי ע'פר ו'א'פר" (בראשית יח, כז), דוד המלך אומר "ו'א'נכי תול'עת ו'לא א'יש" (תהלים כב, ז). מדת הצדיקים היא ענוה, ומדת הרשעים היא גבהות וגאווה. על זה רומז איסור חמץ בפסח, להתרחק מהגאווה, כי "תועבת ה' פ'ל ג'בה ל'ב".⁷ זה אולי הענין שבגללו הקפידה התורה על חמץ יותר משאר איסורי אכילה שבתורה. אפשר לומר על דרך הדרוש, שלכן חמץ בפסח אסור במשהו. איסורים אחרים הרי בטלים בשישים, אבל איסור חמץ הוא במשהו, מפני שגאווה אסורה גם במשהו. הרמב"ם הרי אומר, שבכל המדות צריכים לאחוז במדה האמצעית (הלכ' דעות פ"א ה"ד; ופ"ב ה"ב). לא ללכת לקיצוניות האחת, וגם לא לקיצוניות השניה. אבל בגאווה - שם צריך ללכת עד הקצה, שהרי משה רבינו ג"כ הלך בזה עד הקצה. "ו'ה'א'יש מ'ש'ה ע'נו מ'אד מ'פל ה'א'דם א'ש'ר ע'ל פ'ני ה'א'ד'מה" (כמדבר יב, ג). אף אחד לא יהיה כמשה רבינו, שהרי התורה מעידה שמה ענו יותר מכל האדם, אבל לפחות להשתדל להיות קרוב למשה עד כמה שאפשר. להתרחק מגאווה כמה שיותר. לכן חמץ אסור אפילו במשהו.

הלכות "בין הזמנים"

אנו מתקרבים לימי בין הזמנים. מספרים ששאלו את החזון אי"ש, אם צריך ללמוד בין הזמנים כמו באמצע הזמן. אמר החזון אי"ש: "לא צריך עד כדי כך. מספיק שתים עשרה שעות ביום בלבד" ...! אני אינני אומר שצריך ללמוד שתים עשרה שעות ביום בין הזמנים, אבל לקבוע עיתים לתורה - ודאי שצריך. לא צריך אחרי בין הזמנים לגשת לזמן החדש כמי שלא למד גמרא מימיו, שכל זמן יהיה מהמשך של הזמן הקודם לא דבר חדש, להשתדל ללמוד ג"כ בין הזמנים, בפרט

להקריב, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם, ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך, וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. ויש שפירשו שספר ויקרא נקרא כן על שם כל עם ישראל, שהם "ממלכת פְּהָנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שמות יט, ו), "וְאַתֶּם פְּהָנֵי ה' תִּקְרְאוּ" (ישעיהו סא, ו). ומה שהם נקראים "כהנים", הוא מחמת שהם קדושים ומרוממים מכל העמים [כמו שהכהנים בני אהרן קדושים ומרוממים משאר בני ישראל], ורוממות זו היא מחמת המצוות המיוחדות שנצטוו עליהם בספר זה - פרשת מאכלות אסורות (בפרשת שמיני) ופרשת עריות (בפרשת אחרי מות) - שהן מצוות של קדושה ופרישות מן הטומאה, ומחמת זה הם ראוים להקרא "כהנים" ביחס לשאר העמים.
2. וכן מבואר ברמז"ל, וז"ל: "כי הנה יציאת מצרים היה תיקון גדול שנתקנו בו ישראל, ונשאר הדבר לְךָ צַח... והנה כשהגיע הזמן הראוי, חזק האדון ברוך הוא את השפעתו והארתו על ישראל, וְכָפָה את הרע לפניו, והבדיל אותם ממנו, ורוּמָם אותם מן השפלות שהיו בו, וְהָעֵלָם אֵלָיו [יחזקאל], ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם. ומשם והלאה הוקמו לאומה שלמה, דבוקה בו יתברך, ומתעטרת בו. והנה זה תיקון שנתקנו לעולם, כמו שזכרנו, וכל הטובות שהגיעו ושמגיעות לנו - כולם תלויות בו" (דרך ה', חלק ד', פ"ד סע' ט). הרי מבואר בדבריו, שהתיקון הנצחי שנתקנו בו ישראל ביציאת מצרים, הוא במישור הרוחני.
3. וכעין זה כתב גם האבן עזרא (במדבר ו, ז): "ודע, כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו - כל מי שהוא חפשי מן התאוות". הרי שההולך אחר תאוותיו הוא עבד, והחפשי מן התאוות הוא מלך, שאינו משועבד לשום דבר. ובאר שם שלכן נקרא הנזיר "נזיר", מלשון "נָזַר", שהוא פרוש מתאוות העולם, ועל כן הוא מלך אמיתי הראוי לכתר מלכות. ועי' תוס' (גיטין יא, ב ד"ה בגיטי נשים) שהביאו מהירושלמי, שזכות היא לאדם להיות "עבדו של קצין", וחובה היא לו לצאת ממנו לחירות. ולעניינו - במובן המושאל - זכות היא להיות עבדי ה', וחובה היא לצאת ממנו ל"חרות" מדומה, לעשות "מה שרוצים". [והגם שהירושלמי במסקנה דוחה סברא זו ואומר: "אילו המוכר עבדו שלא מדעתו שמה אינו מכור"? ! (עי' תוס' שם) "פירוש: העבד נמכר בעל כרחו, הלכך אפילו בעבדו של קצין זכות הוא לו להשתחרר ממנו, שהרי יכול למכרו לאַחַר שלא מדעתו, וטוב לו שיהיה בן חורין כי שמה ימכרו לאַחַר" (תוספות הרא"ש שם), אך סברא זו הרי אינה שייכת כלפי שמיא, דודאי אין לחוש שהקב"ה ימכור אותנו להיות עבדים של אחרים במקום שנהיה עבדיו שלו, וא"כ נשאר על כנה הסברא הראשונה, שזכות היא להיות "עבדו של קצין", וחובה היא לצאת ממנו לחירות].
- וענין זה יש מבארים בהגדה של פסח, שכל ארבעת הקושיות "מה נשתנה" עניינם אחד - מדוע כל השנה אוכלים מה שרוצים (חמץ ומצה ושאר ירקות) ואיך שרוצים (בלי טיבולים ובלי הסיכה), ואילו בליל הסדר אוכלים דברים מסויימים, מצה ומרור, ובאופן מסוים, בב' טיבולים ובהסיכה. ותשובת האב על זה היא - "עבדים היינו לפרעה" וכו'. והיינו, שהיינו עבדים לפרעה, וכעת אנו עבדי ה', ועבדים לא עושים מה שהם רוצים, ולכן בפרט בלילה זה שהוא מוקדש לשחרור מעול מצרים והיותנו עבדי ה', אוכלים רק לפי הכללים, ולא מה שרוצים ואיך שרוצים. ולכן כל הלילה הזה נקרא "ליל הסדר", שכולו סדר, ויש סימן לכל שלב בלילה הזה, ולא עושים שום דבר שלא עפ"י הסדר. וזהו כדי להרגיל אותנו לעבודת להשי"ת, להתרגל לעשות מה שצריך ולא מה שרוצים. וזוהי החרות האמיתית שעליה אנו עושים יום זה לחג וליום טוב, והוא זמן חרותנו.
4. ולכן, את הקביעה כי "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה", הוציאו חז"ל מן הפסוק "וְהַמְּכַתֵּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל הַלְחָת" (שמות לב, טז) - "אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו מ"ב). אשר לכאורה אינו מובן, איזה עוגן ואחיזה יש לדרשה זו בפשוטו של מקרא, הרי הפשט איירי ביחס שבין המכתב ללוח, ואילו הדרש איירי בהשפעת התורה על עוסקיה, ואיזה קשר יש בין העניינים.
- אך נראה שהביאור הוא כך: עובדת היות הכתב חרות על הלוחות ולא כתוב עליהן, משמעותה היא שהכתב הוא צורתו של הלוח. אין הכתב דבר זר הבא מן החוץ ונדבק אל הלוח, אלא צורתו של הלוח היא הכתב שעל גביו. הנמשל לזה הוא היחס שבין מצוות ה' לנשמתן של ישראל. מצוות ה' אינן דבר זר ונפרד מנשמתן של ישראל, אלא צורת נשמתו של יהודי היא, שיש בה רצון לקיים את המצוות שניתנו לו במכתב האלקים. ממילא נמצא, שתוכנו של המכתב החרות על הלוחות אינו אלא גילוי מילתא מה היא צורת נשמתן של ישראל. וא"כ הדרש יאה ונאה אל הפשט. כי אכן אותה חירות שזוכה לה העוסק בתורה והמקיים את מצוותיה, היא הנמשל של היות הכתב חרות על הלוחות.
5. בירושלמי (שבת פ"א ה"א) הקשו על בן עזאי דס"ל מהלך כעומד דמי, איך יתחייב המעביר ד' אמות ברה"ר בשבת. ותירצו, דמשכחת לה בקופץ (הובא בתוס' שבת ב, ב ד"ה בשלמא). ומובא באחרונים, שהקשה הגרע"א לנכדו, דלכאורה קשה לפ"ז, למה ביטלו חכמים מצות שופר ולולב ומגילה בשבת שמה יעביר ד' אמות ברה"ר, והרי לבן עזאי אינו חייב אלא בקופץ, וקפיצה לא שכיחא. ותירץ לו נכדו (הג"ר לייבל איגור), לדבר מצוה אין זה חשש רחוק שיקפוצו, דלמצוה יהודי אינו הולך, אלא קופץ בזריזות!... ויש שהוסיפו על זה, דלכך עזאי לשיטתו - שאמר: "הוי רץ למצוה" וכו' (אבות פ"ד מ"ב) - שפיר יש לגזור בדבר מצוה שמה ירוץ ויעבירנו ד' אמות ברה"ר.
6. ולכן מסימני החימוץ הוא, שהבצק שהה "עד שהגיע לה שמייע קול בזמן שאדם מכה בידו עליו" (רמב"ם הלכ' חמץ ומצה פ"ה הי"ג), שכך דרכו של בעל גאווה, שאם פוגעין בו אפילו קצת, כבר הוא משמייע קול וצווח ככרוכיא, ואינו שפל וסבלן לשתוק.
7. והטעם שבפסח הקפידה התורה על ענין זה יותר, אולי הוא מפני שפסח הוא זמן של גאולה, והרי אמרו חז"ל: "בשעה שמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש ומשמייע להם לישראל ואומר: ענוים, הגיע זמן גאולתכם" (ילק"ש ישעיהו רמז תצ"ט). ומשמע שהענוה היא סיבה לגאולה. [והטעם, מפני שאם הגאולה תבוא למי שאינו ענוי, יש לחוש שיתלה אותה בכוחו ובעוצם ידו, כאילו הוא עצמו הביא את הגאולה במעשיו ובהשתדלותו].
8. כתב הספורנו על הפסוק "מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי" (ויקרא כג, ב): "מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ... הכונה בהם, שעם שמחת היום שישמח ישראל בעושי, יהיה העסק בקצתו בעסקי קדש, כאמרם ז"ל: יום טוב - חציו לה' וחציו לכם... ואמר: אותם מועדים שתקראו אותם מקראי קדש - פירוש אסיפות עם לעסקי קדש... אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי. הם אותם המועדים שארצה בס. אמנם כשלא תקראו אותם מקראי קדש, אבל יהיו מקראי חול, ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד - לא יהיו מוֹעֲדֵי, אבל יהיו מוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נְפִשִׁי (ישעיהו א, יד)".
9. כי "מי שאין מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מעטה. ומי שמתקן נפשו ונפשות הרבה, תכפל זכותו כפי זכויות כל מי שיתקן לאלקים" (חובות הלכות שער אהבת ה' פ"ו).